

Електронне наукове фахове видання "Державне управління: удосконалення та розвиток" включено до переліку наукових фахових видань України з питань державного управління (Наказ Міністерства освіти і науки України від 06.11.2014 № 1279)

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ
удосконалення та розвиток

№ 10, 2014 [Назад](#) [Головна](#)

УДК 352.9

*С. В. Онищук,
кандидат наук з державного управління, доцент,
здобувач кафедри парламентаризму та політичного менеджменту,
Національної академії державного управління при Президентові України*

УЧАСТЬ ЦЕРКОВ У ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСАХ ЯК ЧИННИК ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

*S. V. Onishchuk,
candidate of sciences in public administration, associate professor,
the applicant of the department of parliamentarism and political management,
National academy of public administration under the President of Ukraine*

THE PARTICIPATION OF CHURCHES IN THE POLITICAL PROCESS AS A FACTOR OF STATE BUILDING MODERN UKRAINE

Розкрито роль церков в політичних процесах, зокрема в контексті державотворення. Показано, що державотворча позиція церков, конфесій, священнослужителів і вірних є наріжним каменем, що визначає роль релігійного чинника в політичних процесах України.

The role of churches in political processes, in particular in the context of the establishment of the state. It is shown that state the position of the churches, denominations, clergy and believers is the cornerstone of the determining role of the religious factor in the political processes in Ukraine.

Ключові слова: держава, державне управління, церква, державотворчий процес, свобода совісті, суспільні інститути.

Key words: state, government, church, state creative process, freedom of conscience, public institutions.

Вступ. В умовах перманентної соціально-економічної та політико-ідеологічної кризи, яка супроводжує розвиток України протягом усього періоду незалежності, а також актуалізації проблеми соціальної й духовної апатії більшості громадян, саме релігія посідає місце домінуючої ціннісної орієнтації суспільства.

Роль церкви в політичних процесах – зокрема в контексті державотворення – часто є визначальною (показово, що в більшості країн Європи історично релігію розглядають як об'єднувачий чинник у нестабільному суспільстві, а значну роль у консолідації країн ЄС відіграє їх відчуття належності до так званої «великої християнської спадщини»).

Стан дослідження. Питання про участь церков у політичних процесах досліджують: А. Арістова, М. Бабій, В. Бондаренко, С. Бублик, В. Єленський, М. Закович, С. Здіорук, А. Киридон, О. Кисельов, В. Климов, А. Колодний, І. Онищук, П. Яроцький, С. Сьомін та інші.

Заходи з проведення міжнародних науково-практичних конференцій, на яких розглядалися проблеми державно-церковних відносин в різних країнах світу, а особливо в Україні засвідчують науковий інтерес та вагомість даної проблематики.

В українській теорії державного управління ще не створено належної доктринальної бази дослідження ролі церков у державотворчому процесі, що є одним з негативних факторів на шляху до вдосконалення державної політики у сфері конфесійних відносин.

Мета наукової статті. Недослідженість ролі церков у політичних процесах як чинника державотворення сучасної України визначає мету, яка полягає у розкритті проблем ролі церков у сучасних політичних процесах.

Результати. Сьогодні в багатьох країнах світу релігія стає інструментом політичної мобілізації, чинником політичної ідентифікації і політичної підсилюваності, щобільше, церкви починають наближатися до формулювання власного запиту до політики в ідейно-доктринальних формулах [10, с. 202], що, своєю чергою, викликає «зворотну реакцію», тобто втручання політичних структур у релігійні справи. Ці процеси нерідко призводять до порушення чинного законодавства, що регулює державно-церковні відносини, прав та свобод людини й громадянина тощо.

Парламентська асамблея Ради Європи, реагуючи на стурбованість європейського співтовариства таким станом справ у сфері взаємодії релігії та політики, особливо враховуючи політику мультикультуралізму, ще 27 січня 1999 року прийняла документ «Рекомендація 1396 з релігії та демократії». У ньому, зокрема, зазначалося, що «розв'язання релігійних проблем не є справою політиків», а релігії, своєю чергою, «не повинні посісти місце демократії або домагатися політичної влади» [9, с. 24].

В Україні церква від початку доби незалежності є відокремленою від держави (а отже, і від політики) [6]. Разом з тим, володіючи потужними матеріальними та людськими ресурсами, маючи безпосередній вихід на електорат, вона фактично стала не лише невіддільним елементом суспільно-політичних процесів, але й сама розпочала боротьбу за місце на «політичному Олімпі» [15, с. 299]. Своєю чергою, політична влада традиційно намагалася та намагається використовувати релігію як мобілізаційний або дезінтеграційний фактор.

Співвідношення політики і релігії є багатовимірним явищем. Воно може виявлятися і у вигляді взаємодії в ході реалізації їх соціальних функцій, і у формі взаємовпливу. Регулюючи суспільне життя, політика впливає і на релігію, формуючи законодавчі рамки її функціонування, правового становища релігійних організацій, захищаючи права громадян на свободу совісті, гарантуючи умови для міжконфесійного примирення і порозуміння. Своєю чергою, розвиток політичного процесу визначається і співвідношенням політичних сил та характером політичної структури, і переважальними в суспільстві духовними принципами та ідеалами, які багато в чому зумовлені домінуючими релігійними вченнями [10, с. 200].

Більше того, певна аналогія простежується між структурними елементами релігії (релігійна свідомість, релігійна діяльність, релігійні відносини, релігійні організації) і політики (політична свідомість, політична діяльність, політичні відносини, політичні організації). Схожими є й деякі функції цих суспільних феноменів, зокрема регулятивна та інтегративна. І політика, і релігія покликані забезпечувати функціонування суспільної системи, стабільність і громадський порядок, відносини між людьми і суспільними групами, згладжувати виникаючі суперечності [10, с. 199–200].

Загалом основними напрямками взаємовпливу релігії, як однієї із форм суспільної свідомості, а отже й церкви та політики, є, по-перше, вплив релігії як

своєрідної ідеологічної системи. При цьому варто враховувати, що релігія виконує функцію обґрунтування та підтримки цінностей суспільства. Останні, зі свого боку, тією чи іншою мірою впливають на політичну діяльність, а отже на ставлення до влади, опозиції тощо. В цілому вплив церкви на політичні процеси обумовлений самою природою релігії та її функціями, адже релігія формує суспільні практики своїх адептів. Відбувається своєрідне «накладання» релігійних практик на інші суспільні відносини [4, с. 12].

По-друге, політичні сили використовують релігію, церкву у своїх цілях для того, щоб надати відповідного характеру політичним організаціям або громадським об'єднанням. Щобільше, релігію політика може використовувати і використовує як засіб збереження влади, оскільки поруч з численними концепціями, покликаними зорієнтувати свідомість людей на підтримку того чи іншого політичного режиму, важливе значення має релігія, яка впродовж віків навчала маси тому, що «всяка влада від Бога» [10, с. 199].

По-третє, віряни об'єднуються в різноманітні групи інтересів, звертаючись при цьому до релігії як ідеологічного оформлення своїх інтересів та цілей, які вони намагаються захистити чи нав'язати іншим групам або суспільству загалом. Церква, яка є найбільш структурованою релігійною інституцією, що вирізняється вертикальними ієрархічними зв'язками, високим рівнем відповідності загальносуспільним і загальнолюдським цінностям, розробленими ефективними механізмами впливу на суспільну свідомість та засобами регуляції соціальної поведінки [11].

За умови, що вона не має тоталітарного характеру, визнає суспільну природу людини і, як наслідок, допускає активну участь своїх прихожан у суспільно-політичному житті країни. Більше того, церква може бути загальнонаціональною, універсальною, і в такому випадку вона інтегрує весь соціум, відповідає релігійно-духовним потребам максимально можливої кількості населення країни, або не має такого характеру та лише частково інтегрувати певні частини суспільства і тяжіти до щільної взаємодії з державою, а не із суспільством [11].

По-четверте, церква відіграє важливу роль у політичній соціалізації особистості. Сутність останньої полягає у «сходженні» особистості від простої інформованості до усвідомлення політичних переконань та активної життєвої позиції [3, с. 25]. Це відбувається через дію певних агентів політичної соціалізації – інститутів та організацій, які впливають на політичні установки громадян [12, с. 107]. Церква відноситься до неполітичних агентів політичної соціалізації, при цьому вона впливає на ціннісні установки людини або прямо (неділній школи, проповіді тощо), або опосередковано (наприклад, через релігійне виховання в сім'ї).

Як свідчить світовий досвід, будь-яка релігійна спільнота, перебуваючи в меншості чи будучи придушеною державою, виступає за рівність релігій, співпрацю їх послідовників у найрізноманітніших сферах. Однак, звільнившись від тиску влади, а тим паче перетворившись на домінуючу, вона прагне використати можливості політичної влади для зміцнення своїх позицій і впливу на суспільно-політичне життя. Нерідко в таких випадках політика іде назустріч релігії, використовуючи її потужний мобілізаційний потенціал у власних інтересах. Як наслідок, виникає загроза політизації релігії і релігізації політики [10, с. 201].

В Україні на сьогодні проблема участі церкви в політичних процесах, а більш загально – впливу релігії на політику – є вкрай актуальною, оскільки Україна не є монорелігійною державою. З одного боку, політична і релігійна диференціація в умовах розбудови державності і національно-духовного відродження постає важливим атрибутом демократичності, ознакою громадянського суспільства, з іншого – може вести до напруження і конфронтації в суспільстві, дезінтеграційних процесів [1, с. 3].

При цьому в сучасній Україні вплив церкви як інституту громадянського суспільства є більш потужним, ніж вплив політичних партій або державних діячів, що підтверджують результати численних соціологічних опитувань, проаналізовані в попередніх розділах монографії. Отож, вітчизняні політичні партії та окремі політики традиційно використовують церкву в боротьбі за електорат, оскільки без врахування соціально-політичних, ідеологічних, культурних імперативів вірного населення країни (особливо зважаючи на високий рівень маніфестованої релігійності в Україні), не можна розраховувати на ефективну діяльність органів державної влади, політичних партій, громадських об'єднань тощо.

Разом з тим, вплив церкви на політичні переконання вірян, звичайно, не є високим. Так, рівень впливу церкви на політичні переконання громадян 2013 року, порівняно з 2000-м та 2010-м, майже не змінився: відповідь «зовсім не впливає» у 2000 році та 2010-му вибрали по 12% опитаних, 2013 року – 9%; «частково впливає» – 3%, 4% і 2% відповідно. Показово, що порівняно частіше вплив на свої політичні переконання визнають вірні УГКЦ (13% – прислухаються до тих політичних думок та ідей, що пропагуються в їх релігійній організації, ще 7% – визнають, що на їхній політичний вибір частково впливає позиція релігійної організації) [13, с. 24].

Вплив релігійного чинника на процес вибору варто обов'язково враховувати тоді, коли різноспрямованість політичної орієнтації релігійних організацій накладається на тиск світоглядних, ідеологічних, мовних, етнічних, регіональних чинників [16].

Показовим фактором, який свідчить про політизацію релігії в Україні, є створення та існування політичних партій, ідеологія та програмні документи яких побудовані на релігійно-конфесійній основі. Зокрема, до них відносяться Республіканська християнська партія України, Партія мусульман України, Християнсько-демократична партія України, Соціально-християнська партія та ін. Це свідчить про те, що, з одного боку, існує інтерес і громадян, і політиків до релігійно-політичних проблем, які не знайшли адекватного вирішення у програмах інших політичних сил. З іншого боку, ці партії часто створюються кон'юнктурно, з огляду на проблеми, які існують всередині православного середовища, або ситуативно виклики. Однак подібні партії політико-релігійного спрямування не мають значної підтримки серед громадян та не здатні реально впливати на політичну ситуацію в країні, залишаючись у маргінальній ніші.

Заразом зі середини 1990-х років спостерігалось посилення конкретизації вимог релігійних організацій до партій і блоків, які претендували на їхню підтримку на виборах. Зокрема, йшлося про гарантії політичної підтримки в міжконфесійному протистоянні і законодавчого забезпечення більш сприятливих умов для діяльності церкви у сфері освіти, силових структурах (перш за все Збройних силах України), врегулювання проблем реституції та правового статусу майна релігійних громад [16].

Паралельно із цим серед правлячої верхівки стало традицією відвідувати церковні богослужіння на великі християнські свята, будувати церкви за власний кошт тощо. Укоріненою при цьому в політичному й державно-управлінському дискурсі є думка про те, що Україна є православною, рідше – християнською державою. Враховуючи подібні стереотипні уявлення про релігійні орієнтації переважної більшості, політичні партії та окремі політики схильні декларувати свою належність до однієї з традиційних українських християнських конфесій – УПЦ КП та УПЦ МП, рідше – УГКЦ та УАПЦ [17, с. 129].

При цьому політики, які не є компетентними у справах міжцерковних взаємовідносин, часто проголошують тези про необхідність об'єднання українського православ'я в єдину Помісну православну церкву або ж надання особливого статусу єдиній «канонічній» УПЦ МП. Ці лозунги є декларативними і часто маскують спроби маніпуляції суспільними настроями і почуттями віруючої частини електорату [17, с. 130]. Небезпечною для цілісності України є також підтримка планів деяких посадовців і діячів УАПЦ щодо поділу території України на канонічні території Московського і Константинопольського патріархатів [16].

Водночас, зважаючи на той факт, що Україна не є монорелігійною державою, політичні сили й окремі політики (передусім загальнонаціонального масштабу) намагаються бути обережними щодо своїх офіційних релігійних поглядів, оскільки педалювання належності до однієї церкви може відвернути громадян, які є прихожанами інших церков. З іншого боку, для політиків або політичних сил, які орієнтуються на регіональний рівень (наприклад, мажоритарників) орієнтація на переважальну в регіоні церкву є логічною з погляду здобуття максимальної підтримки на виборах.

Окремо варто звернути увагу на взаємодію церков та президентів України (у силу персоналізації інституту президента). Л. Кравчук, Л. Кучма та В. Ющенко намагалися дотримуватися рівного ставлення до всіх церков та релігійних організацій в Україні, запрошуючи глав найбільших конфесій на урочисті зустрічі з приводу тих чи інших подій загальнодержавного значення, беручи участь в різноманітних круглих столах, конференціях з проблем церковного життя в Україні тощо. Однак за часів президентства В. Януковича ситуація радикально змінилася. Так, впродовж 2010 року не було проведено жодної зустрічі В. Януковича або інших перших осіб держави ні з ВРЦіРО, ні з іншими об'єднаннями релігійних організацій, ні з представниками окремих церков і релігійних організацій (за винятком УПЦ) – попри численні звернення до президента і з боку ВРЦіРО та інших релігійних об'єднань, і окремих церков. Щобільше, усі листи і звернення залишалися без відповіді. Разом з тим, 2010 року президент неодноразово зустрічався з керівництвом УПЦ МП та Руської православної церкви, а також брав участь у заходах, що їх проводила РПЦ. Значно активізувалася присутність в Україні Московського патріарха і всієї Русі Кирила [13, с. 2–3].

У наступні роки відповідні зустрічі відбувалися вкрай нерегулярно, а їх результативність була мінімальною. Фактично, її основним конструктивом було те, що президент наголосив на рівності в Україні всіх церков [13, с. 5].

Показовим у контексті взаємовідносин з владою є ставлення громадян до ролі церкви у цих процесах. Так, 2013 року поменшало (із 63% у 2010-му до 57%) впевнених у тому, що «церква не повинна втручатись у відносини між людиною і владою». Водночас, збільшилася кількість тих, хто вважає, що, залежно від ситуації, церква повинна або підтримувати, або критикувати владу – 17% проти 10% у 2010 році. Збільшення спостерігалось у всіх регіонах і всіх групах за релігійним самовизначенням. На Заході та Сході збільшилися також частки тих, хто вважає, що «церква зобов'язана критикувати владу, оскільки її місія – викривати неправду і зловживання»: на Заході – із 6% до 11%, на Сході – з 9% до 17%. Частки тих, хто поділяє протилежну позицію – «церква зобов'язана підтримувати державну владу, оскільки немає влади не від Бога» – лишилися фактично без змін: частку підтримують 8% вірних, 5% тих, хто вагається, 3% невірних [13, с. 26].

Що стосується політизації церкви, то потрібно враховувати той факт, що одним із чинників цивілізаційної ідентифікації є релігія. Відповідно, політичні

рішення часто мають релігійне підґрунтя. Тож політизація церкви в цьому контексті полягає у створенні соціально-політичних концепцій і в завуальованій формі, і відкритій участі церкви в політиці.

Крім того, в історії України були такі періоди, коли релігію використовували як засіб мобілізації для політичної боротьби. У кризові періоди релігійні ідеали і гасла часто виходили на перший план. Релігія в умовах секуляризації, відродження національної свідомості дедалі більше пристосовується до світського способу життя і мислення, синтезуючись з ним [1, с. 9]. Як наслідок, наприкінці XX ст. постало питання про доповнення соціального вчення християнства політичним дискурсом. Радикальні зміни у світі, зокрема в посткомуністичних країнах, загострили проблему політизації суспільного життя загалом і релігійного зокрема. Незважаючи на проголошене окремими ієрархами дистанціювання від політики, на практиці їм доводиться втручатись у суспільно-політичне життя [1, с. 10].

Духовний статус церкви не дозволяє їй безпосередньо втручатись в політичне життя держави і суспільства, однак історична традиція і сучасний досвід багатьох країн засвідчує, що церква нерідко втягується в політичні процеси. Так, у Російській Федерації, попри законодавче відсторонення церкви від держави, її вплив на політичні процеси в країні та суспільстві є значним. Наприклад, представники світської й духовної влади часто дають спільні інтерв'ю та прес-конференції щодо різноманітних питань суспільно-політичного життя тощо [4, с. 12].

До суспільно-політичної діяльності духовництво часто спонукає прагнення наповнити суспільно-політичну сферу життя суспільства моральним компонентом, оскільки певні обставини, що склалися історично, вимагали від політичних та громадських діячів перегляду й послаблення морального контролю над рішеннями та діями (зокрема йдеться про війну, революцію, меншою мірою – вибори) [17, с. 129].

Крім того, церква є таким суспільним інститутом, вплив на інші суспільні відносини якого, його внутрішня структура можуть зробити її організацією панування, що слугує або потребам власних володарів, або потребам носіїв політичної влади, яких зуміла підкорити собі церква [5, с. 12]. При цьому реалізувати функцію представництва і захисту духовних, соціальних інтересів великої кількості людей, яких церква об'єднує, вона може лише через співпрацю з наявними державно-громадськими структурами, невіддільними від політики.

У межах комплексного підходу до формування передвиборчих стратегій різні політичні партії, використовуючи передусім систему неформальних домовленостей, взаємопов'язаність політичних і релігійних діячів на рівні регіональних еліт (зокрема їхні зв'язки у сфері підприємництва), намагаються налагодити дієву співпрацю з керівництвом церков [16]. На офіційному рівні в Україні церква відмовилася від участі в політиці, проте формальні й неформальні зв'язки між провідними церквами і державним апаратом існують та поглиблюються з кожною новою виборчою кампанією (так, діяльність основних церков має чітко окреслене регіональне забарвлення, яке, своєю чергою, значною мірою збігається з «електоральною картою» (особливо на президентських виборах). Зокрема, УПЦ МП переважно охоплює Схід та Південь України, УПЦ КП – Центр та Волинь, УАПЦ та УГКЦ – Захід. Показовим у цьому контексті є існування своєрідної «угодженості» дій місцевих державних адміністрацій та регіональних церковних осередків з різних питань життєдіяльності суспільства).

Водночас варто зазначити, що рівень довіри до церкви не завжди адекватний її політичним можливостям. А що стосується політичної агітації, яку здійснюють представники церкви, то вона є нелегітимною, оскільки жоден нормативний документ, що стосується діяльності конфесій на території України, не регламентує можливості участі релігійних організацій у політичному житті, проте практика свідчить про протилежне. Однак як громадяни країни священники не позбавляються права брати участь у політичному житті, проте в законодавстві України не виписано механізмів участі духовництва у виборчому процесі, а тому залежно від політичної ситуації та позицій тієї чи іншої церкви роль церкви у виборах зазнає певних змін. З огляду на це, можна констатувати існування безпосередньої й опосередкованої участі духовництва у виборчому процесі. Безпосередня участь виявляється через балотування духовництва до рад різних рівнів, його участь у складі політичних партій [17, с. 131].

Досвід парламентських та президентських виборів яскраво висвітлив конфесійне структурування українського політикуму та політичні симпатії чи антипатії українських церков. Напередодні парламентських виборів майже всі церковні ієрархи висловлюють (щоправда, у завуальованій формі) своє бачення політичного обличчя майбутньої Верховної Ради, міркування з приводу того, за кого варто голосувати.

До причин політичної активності церкви, участі духовництва у виборчому процесі потрібно відносити прагнення досягти такої моделі державно-церковних відносин, за якої церкві надавався б статус активного чинника, здатного впливати на ухвалення державних рішень. В ідеалі – це прагнення впровадження християнських принципів моралі безпосередньо в політику, державні структури [17, с. 131]. Інтерес церкви до політики спричинений також прагненням відстояти ті інтереси церкви, що безпосередньо стосуються її діяльності: захист церкви від тиску державних чинників; безперешкодне провадження освітньої, просвітницької, благодійницької діяльності; захист моральних основ суспільного життя.

Роль церкви у виборчому процесі також зумовлена наявністю в країні моделлю державно-церковних відносин, яка визначає спосіб, шляхи, інтенсивність взаємодії церкви з державою. При цьому на це впливають політичні (політичний устрій, чинники внутрішньополітичного та зовнішньополітичного порядку), соціальні (характер суспільних відносин) та історичні (історичні традиції, що є відмінними в різних історичний період) чинники [3, с. 598].

Аналізуючи вплив церкви на політичні процеси в Україні, варто зважати на чинник конфесійної гетерогенності українського суспільства. Разом з тим, церковні діячі добре усвідомлюють небезпеку використання політичних чинників, влади в міжконфесійних непорозуміннях, втручання в політичний процес для задоволення вузькоконфесійних інтересів. На неприпустимість таких дій було оголошено ще 21 липня 1997 року у прийнятому главами низки українських церков та релігійних організацій «Меморандумі про несприйняття силових дій у міжконфесійних взаємовідносинах» [7].

Церква не надає переваги якійсь одній партії, применшуючи значення іншої. Як зазначив І. Оніщук, найкраща політика – це та, яка веде до загального добра. Ось принципи побудови громадянського суспільства. А демократія виражається в повазі до гідності людини та прав людини. Людина – це суб'єкт, а не об'єкт. Гідність людської особи є основою для захисту своїх невіддільних прав. Відмінність між церквою і державою має фундаментальне значення для християнства. Церква завжди наполягала на своїй свободі слова, дій та автономії перед політичною владою, яку вона поважає і якій сприяє, особливо коли вона служить загальним надбанням, а цивільне право поважає природне право [8, с. 159].

Отже, в підсумку можна говорити про своєрідний симбіоз між політикою (владою) та церквою, який є взаємовигідним для обох сторін. При цьому показово, що загалом громадяни не впевнені, що церква в Україні впливає на моральність української політики – за п'ятибальною шкалою цей вплив 2013 року оцінили у 2,39 бала: від 2,87 на Півдні до 2,21 на Сході. Віряни оцінюють зазначений вплив вище, ніж невірні – 2,56 і 1,58 бала відповідно. При цьому зазначений вплив є, на думку опитаних, позитивним (35%) або нейтральним (31%). Негативний вплив відзначили лише 12% опитаних. Заразом, на думку громадян, політики впливають на церкву більшою мірою, ніж церква на моральність політики. Їх вплив на церкву оцінено у 3,27 бала: від 3,33 на Півдні до 3,20 на Сході. Прикметно, що вплив політиків на церкву є негативним – так вважає 44% опитаних [14, с. 9].

Складний характер політичного структурування в Україні також доповнюється відсутністю єдиної «державної церкви». Наявність же регіонально-релігійного поділу є вкрай негативним фактором для унітарної держави, якою є Україна. Крім того, протистояння всередині українського православ'я, яке вміло використовувать противники єдиної Української православної церкви, негативно впливає на державотворчі процеси [15, с. 302–303].

Разом з тим, роль церкви в суспільно-політичних процесах в Україні може бути й позитивною, однак за умови, що вона буде спрямована на активізацію церковної діяльності передусім у контексті державотворення. Зокрема, йдеться про апеляцію до загальнодемократичних ідеалів, гуманістичних принципів, справедливості, соціальної рівності, регламентацію духовних і матеріальних запитів громадян, екологічну проблематику, активізацію зусиль з розв'язання міжцерковних конфліктів, виховання поваги до культури та мови українського народу, суверенітету й територіальної цілісності України тощо. Вхідження ж України до Європейського Союзу важливе для Української православної церкви тому, що це гарантія збереження української держави [14].

Що стосується участі церков у політичних процесах в контексті державотворення, то державотворча позиція церков, конфесій, священнослужителів і вірних є наріжним каменем, що визначає роль релігійного чинника в політичних процесах України. Якщо вона конструктивна, роль релігійного чинника загалом можна визнати як позитивну. І навпаки, якщо в процесі розбудови держави та чи інша конфесія займає неконструктивну позицію, її роль руйнівна і шкідлива [2]. Відповідно, навіколоцерковні події в Україні в умовах розбудови державності нерідко мали відкрито політичний характер. З кінця 1990-х років релігійні питання фактично поділяють країну на Захід, який підтримує УГКЦ, УАПЦ, УПЦ КП, та Схід, який підтримує переважно УПЦ МП [1, с. 12].

Висновки. Загалом для того, щоб участь церков у політичних процесах сприймалася передусім як чинник державотворення в сучасній Україні, церкви, органи державної влади, інститути громадянського суспільства повинні сприяти:

- мінімізації релігійних факторів під час процесу ухвалення політичних та державно-управлінських рішень;
- удосконаленню законодавства щодо свободи совісті та відокремлення церкви від держави;
- деполітизації релігійного середовища (особливо під час виборів на різних рівнях);
- відмові церкви від державних привілеїв, отриманих передусім через політичну лояльність до чинної влади;
- подоланню міжконфесійних конфліктів шляхом відкритого діалогу, зокрема через залучення громадських організацій, недержавних аналітичних центрів, які спеціалізуються на релігійній тематиці.

Список використаних джерел.

1. Євдокимова Т. В. Взаємовідносини політики і релігії в соціокультурному просторі (соціально-філософський аналіз) : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.03 / Т. В. Євдокимова ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2002. – 16 с.
2. Журавський В. Релігійні чинники у політичному процесі України [Електронний ресурс] / В. Журавський // УНЦПД. – Режим доступу : <http://www.ucipr.kiev.ua/publications/religiini-chinniki-u-politichnomu-protsesi-ukraini> (10.12.2013). – Назва з екрана.
3. Загородній Ю. І. Політична соціалізація студентської молоді в Україні: досвід, тенденції, проблеми / Ю. І. Загородній, В. С. Курило, С. В. Савченко. – К. : Генеза, 2004. – 144 с.
4. Коваль І. В. Взаємодія церкви та інститутів громадянського суспільства: політологічний аналіз : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / І. В. Коваль ; Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника. – Івано-Франківськ, 2007. – 196 с.
5. Коваль І. В. Взаємодія церкви та інститутів громадянського суспільства: політологічний аналіз : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / І. В. Коваль ; Львів. нац. ун-т ім. І.Франка. – Львів, 2007. – 18 с.
6. Конституція України № 254к/96-ВР від 28.06.1996 [Електронний ресурс] // Інтернет-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=254%EA%2F96-%E2%F0> (26.03.2014). – Назва з екрана.
7. Меморандум християнських конфесій про несприйняття силових дій у міжконфесійних взаємовідносинах // Людина і світ. – 1997. – № 8. – С. 25–26.
8. Онишук І. І. Замойський синод 1720 р.: історично-юридичний аналіз : моногр. / І. І. Онишук. – Івано-Франківськ : Лабораторія академічних досліджень правового регулювання та юридичної техніки, 2014. – 274 с.
9. Рекомендація 1396 (1999) з релігії та демократії // Людина і світ. – 1999. – № 8. – С. 24–32.
10. Релігійний чинник у процесах націє- та державотворення: досвід сучасної України : [моногр.]. – К. : Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2012. – 272 с.
11. Рибачук М. Громадянське суспільство і церква [Електронний ресурс] / М. Рибачук // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. – Вип. 5. – Режим доступу : <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/pidruchnuku/21/4.pdf>. (11.01.2014). – Назва з екрана.
12. Сравнительная политология сегодня: Мировой обзор : учеб. пособие / Г. Алмонд, Дж. Пауэлл, К. Стром, Р. Далтон ; сокр. пер. с англ. А. С. Богдановского, Л. А. Галкиной ; под. ред. М. В. Ильина, А. Ю. Мельвиля. – М. : Аспект Пресс, 2002. – 538 с.
13. Україна-2013: державно-конфесійні відносини // Національна безпека і оборона. – 2013. – № 1 (138). – 68 с.
14. УПЦ КП може відмовитися від об'єднання з УПЦ МП [Електронний ресурс] // Дзеркало тижня. – Режим доступу : http://dt.ua/UKRAINE/upc-kp-mozhe-vidmovitisya-vid-ob-yednannya-z-upc-mp-140747_.html (31.03.2014). – Назва з екрана.
15. Худоба Н. Духовно-релігійна складова державотворення України / Н. Худоба // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. – 2009. – № 2. – С. 298–306.
16. Чорноморець Ю. Церкви і політика: вибори 2002 року / Ю. Чорноморець [Електронний ресурс] // Контексті. – 2002. – № 2 (14). – Режим доступу : <http://www.ucipr.kiev.ua/publications/tcerkvi-i-politika-vibori-2002-roku> (11.01.2014). – Назва з екрана.
17. Яцишин У. Роль церкви і духовенства у виборчому процесі України / У. Яцишин // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. – 2011. – Вип. 23. – С. 128–133.

References.

1. Yevdokymova, T. V. (2002), "The relationship of politics and religion in social and cultural space (socio-philosophical analysis)", Ph.D. Thesis, Kyiv nats. un-t im. T. Shevchenka, Kyiv, Ukraine.
2. Zhurav's'kyj, V. (2013), "Religious factor in the political process Ukraine", available at: <http://www.ucipr.kiev.ua/publications/religiini-chinniki-u-politichnomu-protsesi-ukraini> (Accessed 04 Oct 2014).
3. Zahorodnij, Yu. I. Kurylo, V. S. and Savchenko, S. V. (2004), Politychna sotsializatsiia students'koi molodi v Ukraini: dosvid, tendentsii, problemy [Political socialization of students in Ukraine: experience, trends, problems], Heneza, Kyiv, Ukraine.
4. Koval', I. V. (2007), "Interaction between church and civil society: political analysis", Abstract of Ph.D. dissertation, Political Science, Prykarp. nats. un-t im. Vasylia Stefanyka, Ivano-Frankivs'k, Ukraine.
5. Koval', I. V. (2007), "Interaction between church and civil society: political analysis", Ph.D. Thesis, Political Science, L'viv. nats. un-t im. I. Franka, L'viv, Ukraine.
6. Verkhovna Rada of Ukraine (1996), "The Constitution of Ukraine", available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/page> (Accessed 04 Oct 2014).
7. Liudyna i svit (1997), "Memorandum of Christian denominations rejection of force in interfaith relations", Liudyna i svit, vol. 8, pp. 25–26.
8. Onyschuk I. I. (2014), Zamojs'kyj synod 1720 r.: istorychno-iurydychnyj analiz [Zamoyski Synod 1720.: historical and legal analysis], Laboratoriia akademichnykh doslidzhen' pravovoho rehuliuвання ta iurydychnoi tekhniki, Ivano-Frankivs'k, Ukraine.
9. Liudyna i svit (1999), "Recommendation 1396 (1999) on religion and democracy", Liudyna i svit, vol. 8, pp. 24–32.
10. NAN Ukrainy (2012), Relihiynij chynnyk u protsesakh natsiie- ta derzhavotvorennia: dosvid suchasnoi Ukrainy [The religious factor in natsiye- and state-creation: the experience of modern Ukraine], In-t polit. i etnonats. doslidzh. im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy, Kyiv, Ukraine.
11. Rybachuk, M. (2014), "Civil society and the Church", Suchasna ukrains'ka polityka. Polityky i politolohy pro nei, [online], vol. 5, available at: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/pidruchnuku/21/4.pdf> (Accessed 04 Oct 2014).
12. Almond, H. Pauell, Dzh. Strom, K. and Dalton, R. (2002), Sravnytel'naia polytolohiya sehodnia: Myrovoj obzor [Comparative Politics Today: A World Survey], Aspekt Press, Moscow, Russiia.
13. Natsional'na bezpeka i oborona (2013), "Ukraine 2013: Church-state relations", Natsional'na bezpeka i oborona, vol. 1 (138), p 68.
14. Dzerkalo tyzhnia (2014), "UOC-KP may refuse to unite with the UOC-MP", available at: http://dt.ua/UKRAINE/upc-kp-mozhe-vidmovitisya-vid-ob-yednannya-z-upc-mp-140747_.html (Accessed 04 Oct 2014).
15. Khudoba, N. (2009), "Spiritual and religious component of state-Ukraine", Visnyk Natsional'noi akademii derzhavnogo upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy, vol. 2, pp. 298–306.
16. Chornomorets', Yu. (2002), "Church and politics: the 2002 elections", Konteksti, vol. 2 (14), available at: <http://www.ucipr.kiev.ua/publications/tcerkvi-i-politika-vibori-2002-roku> (Accessed 04 Oct 2014).
17. Yatsyshyn, U. (2011), "The role of the church and the clergy in the election process in Ukraine", Ukrains'ka natsional'na ideia: realii ta perspektivy rozvytku, vol. 23, pp. 128–133.

Стаття надійшла до редакції 15.10.2014 р.

ТОВ "ДКС Центр"